

SZÁLER PÉTER

Rávanárdzsuníja¹

Bevezetés

A Rámájana (*Rāmāyaṇa*), vagyis a Ráma (*Rāma*) királyfi viszontagságos kalandjait bemutató szanszkrit eposz elsősorban Baktay Ervin regényes átdolgozásának (1960), illetve Vekerdi József fordításának (1997) köszönhetően ismert a magyar olvasóközönség előtt. E kiadások elsődleges célja nem a Rámájana teljes hagyományának a bemutatása, hanem sokkal inkább az eposz főbb mozzanatainak az ismertetése volt. A központi cselekményen túl azonban számos további, izgalmas epizód gazdagítja a művet.

Lényegében mind Baktay, mind Vekerdi mellőzte fordításából a Rámájana utolsó könyvének, az Uttarakándának (*Uttarakāṇḍa*) az eseményeit. Ezt a döntésüket talán a mai Ráma-kultusz erőteljes befolyása motiválhatta. Az epikus költemény utolsó szakasza ugyanis arról számol be, hogy az addig tökéletesnek bemutatott Ráma miképp vádolja meg és taszítja el magától valójában ártatlan feleségét, Szítát (*Sītā*). Ennek megfelelően az eposz epilógusát gyakran igyekeznek utólagos, némi-képp rossz szándékú hozzátoldásnak beállítani. Baktay Ervin a következőképpen ír erről a részről:

A Rámájana voltaképpeni cselekménye Ráma trónrasszállásával lezárul, s egykori alkotója is bizonyára ezzel fejezte be művét. A Rámájana fennmaradt változatai mégis hozzáfűznek egy utolsó részt, amely elmondja a szereplők további viszontagságait. Ez későbbi toldás; nyilván a vaisnava-felekezet tudálékos pap-költői tartották szükségesnek, hogy az elterjedt és általános tiszteletben álló költemény végén az „erkölcsi törvény” kérlelhetetlen érvényesülését hangsúlyozzák.²

A tudomány mai álláspontja ezzel ellentétben kevésbé elítélő az Uttarakándával szemben. Vekerdi József már nem csupán a könyv apokrif jellege mellett érvelt, hanem rámutatott arra is, hogy benne számos olyan archaikus elbeszélést gyűjthet-

¹ A közlésre kerülő elbeszélés – annak ellenére, hogy önálló epizódként van beillesztve az eposz cselekményébe – nem rendelkezik saját címmel. Az általam választott név valójában Bhatta Bhímától (*Bhaṭṭa Bhīma*) származik, aki sajátos, Pánini (*Pāṇini*) nyelvtani szútráit (*sūtra*) illusztráló költeményének témájául választotta az eseményt. Valószínűleg Bhatta Bhíma a címadásával szándékosan utalni kívánt Bhárávi (*Bhāravi*) korábbi, nagysikerű műeposzára, a Kirátárdzsuníjára (*Kirātārjunīya*), amely azonban a másik, Pándava Ardzsuna (*Pāṇḍava Arjuna*) hőstettéről számol be.

² BAKTAY Ervin: *Rámájana és Mahábhárata*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 1960, 383.

tek össze, amelyek akár ősibbek is lehetnek az eposz főcselekményénél.³ Neki köszönhető az is, hogy az eposz e szakasza nem maradt teljesen ismeretlen a magyar érdeklődők előtt. Ugyan Rámájana-kötetéből valóban mellőzte ezeket a történeteket, egy külön antológiában helyet biztosított a számukra.

Az Uttarakānda egyik fő tartalmi egysége a ráksaszák (*rākṣasa*) történetének ismertetésével foglalkozik.⁴ Nem meglepő módon ez a szakasz elsősorban a fő gonosz, Rávana (*Rāvaṇa*) előéletének a bemutatására koncentrál. A démonok ura Ráma királyfi tökéletes ellentéte, aki az egész mű során a végtelen gonoszság megtestesítője. A zárszó ellenben, az eposz többi könyvétől eltérően, nem csak Ráma hiányosságaira, hanem ezzel párhuzamosan Rávana erényeire is rávilágít. A rákszasza királyt Siva (*Śiva*) odaadó híveként mutatja be. Sőt, mi több, ebben a nagy istenség olyannyira elégedett volt vele, hogy még kegyben is részesítette.⁵ Ez az esemény egyébként a saiva (*śaiva*) ikonográfia kedvelt témájává vált, India-szerte számos ezt megörökítő, úgynevezett Rávanánugraha (*Rāvaṇānugraha*)–ábrázolással találkozhatunk. Ennek fényében joggal merülhet fel a kérdés, hogy Rávana demonizálása valójában nem a Visnu (*Viṣṇu*)–hívek túlzott befolyásának az eredménye volt-e.

Az alábbiakban közlésre kerülő Uttarakānda-részlet szintén Rávana előéletének egy eseményét eleveníti fel. Az érdekességét az adja, hogy az ind mitológia két jól ismert gonosztevőjének a küzdelméről számol be. A földi királyokat folyamatosan sanyargató Rávana egy alkalommal Māhismatí (*Māhiṣmatī*) híres királyát, Kártavírja Ardzsunát (*Kārtavīrya Arjuna*) tette próbára. Ardzsuna a Visnu hatodik megtestesüléseként számon tartott Csatabárdos Rámának (*Parasurāma*, *Paraśurāma*) a főellenségeként híresült el. Ő volt az az uralkodó, akinek a bűne miatt Parasurāma az egész világon kiirtotta a harcosok osztályát (*ksatra*, *kṣatra*).

Ardzsunára azonban még Rávanánál is jobban igaz az az állítás, hogy a róla elterjedt demonizált kép valószínűleg a későbbi értelmezések eredménye. Māhismatí királyja ugyanis a különféle forrásokban gyakran tűnik fel az ideális uralkodó megtestesítőjeként.⁶ A Mahābhārata (*Mahābhārata*) többször párba állítja a saját főhősének, a Pándava (*Pāṇḍava*) Ardzsunának a hősiességét Kártavírjáéval.⁷ Ez az összevetés talán nem teljesen a véletlen műve, hiszen a Mahābhārata függelékeként számon tartott Harivaṁśa (*Harivaṁśa*) egy sajátos karmikus kapcsolatot feltételezett a két Ardzsuna közt. Vasziṣṭha (*Vasiṣṭha*) ugyanis megátkozta Kritavírja (*Kṛtavīrya*) fiát, aminek következtében a király elvesztette a jócselekedeteiből felhalmozott valamennyi érdemét, és azokat a bölcs szavainak megfelelően a későbbi név-

³ VEKERDI József: „On the Uttara-kāṇḍa of the Rāmāyaṇa”. *Acta Orientalia Academiae scientiarum Hungaricae*, XVII, 1964, 188.

⁴ *Rāmāyaṇa* 7.1.1–34.44. (*Rāmāyaṇa* = gretil.sub.uni-goettingen.de/gretil/1_sanskr/2_epic/ramayana/ram_1-7u.htm, 2017.05.06.).

⁵ *Rāmāyaṇa* 7.16.1–31.

⁶ *Harivaṁśa* 23.144–150. (*Harivaṁśa* = Parashuram Lakshman Vaidya (szerk.): *The Harivaṁśa Vol. 1*, Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, 1969.).

⁷ *Mahābhārata* 1.114.29; 3.142.19; 5.59.19; 5.88.29. (*Mahābhārata* = Vishnu S. Sukthankar et al. (szerk.): *The Mahābhārata*, Poona, Bhandarkar Oriental Research Institute, 1927–1966).

rokona örökölte meg.⁸ További, esetleges párhuzamként még megemlíthető, hogy mindkettőjüket szoros barátság fűzte Agnihoz (*Agni*), a tűz istenéhez. Ardzsuna híres volt a Khándava (*Khāṇḍava*)-erdő felperzseléséről,⁹ amihez hasonló legenda Kártavírjához is kötődött.¹⁰ Mindezek tükrében talán nem számít meglepetésnek, hogy Parasuráma rettegett ellensége ebben a mítoszban sem negatív színben tűnik fel.

A történet alapját képező konfliktus lényegében vallási, hiszen Ardzsuna azzal vívta ki Rávana haragját, hogy önfeledt mulatozása közben tönkretette a démon által Siva számára készített virágáldozatot. Az elbeszélés háttérében így felsejlik a két nagy vallási csoport, a saivák és vaisnavák vetélkedése.

Ardzsuna, noha elsősorban arról ismert, hogy egy Visnu-megtestesülés (*avatára*, *avatāra*) végzett vele, sok tekintetben rokonságot mutat az istenalakkal. Maradtak fenn olyan források, amelyek arról tanúskodnak, hogy egyes csoportok Kritavírja fiát szintén Visnu, vagy éppen az ő diszkoszának (csakra, *cakra*) a megtestesüléseként tartották számon.¹¹ Ezek mellett Indiában számos helyen (pl. Gvájliar, Nágdá) találunk Szászbáhunak (*Sāsbāhu*) szentelt templomokat. Habár napjainkban ezeket Visnu-szentélyeknek tekintik, nevük nagyvalószínűséggel Kártavírja Ardzsunára utal. A Szászbáhu titulus ugyanis minden bizonnyal egy népnyelvi alakja a szanszkrit szahaszrabáhunak (*śahasrabāhu*), vagyis „ezerkarúnak”, ami Ardzsuna közismert állandó jelzője.¹² Annak a tényét, hogy létezett egy Kártavírját a középpontba állító vallási mozgalom, a templomok mellett számos szöveg is tanúsítja. Ezek jelentős részét a Kártavírjópászanādhyája (*Kārtavīryopāśanādhyāya*, 1908) című gyűjteményben adták ki.¹³ Valószínűsíthetőnek tűnik tehát, hogy ez a kultusz az idők során felszívódott a nagyobb presztízű vaisnava vallásosságban.

Másképp megalapozott az a feltételezés is, hogy Csatabárdos Ráma alakja eredetileg sok tekintetben jóval közelebb állt Sivához, mint Visnuéhoz. Nem lenne meglepő, ha a személyében a vaisnavák egy népszerű saiva alakot adoptáltak volna.¹⁴ Visnu hívei amúgy is előszeretettel éltek ezzel az eszközzel. A saját vallási rendszerükbe beolvasztott személyek közül a legismertebb vitathatatlanul a történeti Buddha, akit még a Visnu megtestesülését tartalmazó tízes listára is felvettek.

Kártavírja és Rávana rivalizálásával kapcsolatban figyelemre méltó adalék az is, hogy a démonkirály barátsága Csatabárdos Rámával gyakran jelenik meg az ind folklórban.¹⁵

⁸ *Harivaṃśa* 23.151–153.

⁹ *Mahābhārata* I. 214.29–219.40.

¹⁰ *Mahābhārata* 12.49.30–37.

¹¹ Gaya-Charan TRIPATHI: „The Worship of Kārtavīrya-Arjuna: On the Deification of a Royal Personage in India”. *The Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, CXI, 1979, 41.

¹² Uo. 49.

¹³ Uo. 41–42.

¹⁴ Adalbert GAIL: „Paraśurāma brahmin and warrior”. *Indologica taurinensia*, VI, 1978, 152.

¹⁵ Nicolas DEJENNE: „Sacred history of the Rāmakṣetra in the Vādeśvarodayakāvya”. In Anne Murphy (szerk.): *Time, History And The Religious Imaginary In South Asia*, Abingdon Oxon, Routledge, 2011, 103.

Összefoglalva tehát úgy tűnik, hogy több utalás van arra, hogy Ardzsuna alakja meglepő módon kapcsolatban állhatott Visnuéval. Így a Rávanával, mint kiváló saivával való küzdelme joggal enged következtetni arra, hogy a történetet egy feltetelezett vallási rivalizálás ihlette. Ebből a szempontból különösen hangsúlyosnak érzem a Sivának bemutatott áldozat tönkretételét egy Visnuhoz köthető személy által. Mindazonáltal ahhoz, hogy ez ügyben bármi biztosat lehessen állítani, további vizsgálódásokra van szükség.

A mítoszról készített fordításom elsődleges célja egy kevésbé ismert történet megismertetése a magyar olvasókkal. Az eposz-részletet elsősorban tartalmilag igyekeztem pontosan visszaadni, emiatt, illetve költői hiányosságaim okán letettem arról, hogy a Rámájana által használt verses formát megőrizsem. A szanszkrit eposzok jellegzetessége, hogy a történet többszintes, vagyis elbeszélők sorozatán keresztül bontakozik ki. Ez esetben Agasztja (*Agastya*) meséli el Rávana és Ardzsuna küzdelmét Rámának. Az elbeszélő gyakran megszólítja a hallgatóját, ezeket a magyar olvasó számára talán szokatlan kiszólásokat a fordításomból a könnyebb érthetőség végett mellőztem.

Rāmāyaṇa

7.31.5–33.23

Rávana (*Rāvana*) az egész földi életét a királyok gyöttrésének szentelte. Egy alkalommal a mennyországához hasonló Máhismatí (*Māhiṣmatī*)¹⁶ nevű városban járt, ahol a kiváló tűzisten, Agni (*Agni*) örökké jelen van.¹⁷ Az ottani uralkodót, Ardzsunát (*Arjuna*) saját dicsősége egyenesen őhöz tette hasonlóvá. Nem is csoda tehát, hogy az áldozóhelyén Agni szüntelenül lobogott.

Történt egyszer, hogy ez az Ardzsuna, a Haihaják (*Haihaya*) erős királya háremhölgyeivel együtt a Narmadá (*Narmadā*) folyó partjára ment, hogy ott mulassa át a

¹⁶ A várost eleinte a Narmadá északi partján található mai Mahesvarnak (*Mahesvar*) feltették meg (Nandolal DEY: *The Geographical Dictionary of Ancient and Mediaeval India*, New Delhi, Cosmo Publications, 1979, 120.). Manapság valamelyest ennél elfogadottabb az az elmélet, amely első sorban a Raghuvasára (*Raghuvasā*) illetve a Harivansára hivatkozva a Narmadá folyón található Mándhátá (*Māndhātā*) szigettel azonosítja a helységet (John Faithfull FLEET: „Mahishamandala and mahishmati”. *Journal of the Royal Asiatic Society*, XLII, 1910, 444–445).

¹⁷ Egy Mahábháratában található legenda szerint (2.28.11–37; 13.2.12–36) Máhismatí városában Agni, a tűzisten örökké jelen van. A helység ezt a kiváltságot egy Níla (*Níla*, vagy más néven Durjódhana, *Duryodhana*) nevű királynak köszönhetette, aki a Narmadá folyótól született Szudarsanának (*Sudarśanā*) nevű lányát feleségül adta Agnihoz. Az uralkodó a lányáért cserébe azt kívánta, hogy az istenség örökké legyen jelen a városában. A Mahábháratá-beli elbeszélés utal arra is, hogy ez a kiváltság eredetileg nem Máhismatíhoz, hanem csupán az azt uráló Níla-féle dinasztiahoz kötődött. (*Mahābhārata* 2.28.34.) Az itt közölt Rámájana-részlet ezzel szemben már arról tesz tanúbizonyságot, hogy a Máhismatít elfoglaló Haihaják hasonlóan birtokolták Agni barátságát.

napot. Pont ekkor érkezett meg Rávana. Mivel a város urát sehol sem találta, ezért így szólt az otthon maradt miniszterekhez:

– Hol van a királyotok? Hol van Ardzsuna? Gyorsan mondjátok el nekem! Íme, én magam, Rávana jöttem el, hogy végre megküzdhessek vele, akit a legkiválóbb férfinak mondanak. Ne esetek kétségbe, hanem tüstént adjátok hírül, hogy megérkeztem!

A bölcs miniszterek, miután meghallgatták Rávanát, közölték vele, hogy az uruk nincs itthon. A démonok királya ezért úgy határozott, hogy felkeresi a közelben lévő Vindhja (*Vindhya*) hegységet, amelyet a Himalájához hasonlóan tartanak. A ráksasza (*rākṣasa*) odaérkezve csodálattal látta, miképp tornyosul előtte az égig érő Vindhja, mintha rajzolni akart volna az égboltra. Egy nagy felszálló felhőhöz hasonlított, amelyet a Földre rögzítettek. Ezer hegycsúcs ékesítette, és oroszlánok lakták a barlangjait. A sok vízesés csobogásától pedig egészen úgy tűnt, mintha hangosan nevetne. Istenek, démonok, gandharvák (*gandharva*), apszaraszok (*apsaras*), ganák (*gana*), kinnarák (*kinṇara*) játszottak rajta az asszonyaikkal együtt. Olyan volt, mint maga a mennyország. A rajta torlaszként tornyosuló víztömeg a zúgó folyók miatt azt az érzetet keltette, mintha a nyelveit öltögetné. Annyira gazdagon beborították a rázúduló mennykövek és a sziklahasadékok, hogy valóban a Himaláját idézte.

Miután Rávana így kigyönyörködte magát abban a hegyben, a Narmadához ment. Ez az a kiváló folyó, amely hatalmas hordalékával együtt a nyugati tenger felé áramlik. Partjain a forróságtól oda üzött szomjazó bivalyok, szarvasok, oroszlánok, tigrisek, medvék és elefántok letek oltalomra, miután a vízében megmártóztak. Szüntelenül csakravákák (*cakravāka*), récék, ludak, vízityúk és darvak zsongták körül, miközben folytonos részegségükben harsányan csiviteltek. A virágba borult fák mintegy a fejdíszének tűntek. Egy csakraváka-pár alkotta a keblét, a széles csipője pedig a messze elterülő homokföveny volt, amelyen a felsorakozó ludak szép övnek látszottak. Testén a virágpor volt a szantál, amelyet makulátlan, habzó vízruha fedett. A kinyílt vízililiomok szemeiként ragyogtak, a fürdőzők révén pedig vizet fröcskölt.

Rávana megállította Puspakát (*Puspaka*),¹⁸ hogy örömét lelhesse benne, mint egy megszerezni vágyott, gyönyörű nőben. Ezután a bikához hasonló ráksasza kíséretével együtt egy különféle virágoktól tündöklő, kellemes homokzátonyon telepe-

¹⁸ Puspaka egy csodálatos égi jármű (*vimāna*, *vimāna*) neve, amelyet Brahmá (*Brahmā*) Kubérának (*Kubera*), a gazdagság istenének adományozott a vezeklése jutalmául. Ezt követően Kubéra öccse, Rávana elűzte a bátyját a birodalmából, Lanká (*Lankā*) szigetéről, és királyságával együtt Puspakától is megfosztotta. A *vimāna* ettől kezdve fontos szerepet játszott Rávana valamennyi gaztette során. Többek között ennek a segítségével rabolta el Szítát is. Ez a tette azonban végzetesnek bizonyult. A feleségét kiszabadítani igyekvő Ráma ugyanis végzett a gonosz démonkirállyal, és Puspaka segítségével kedvesével együtt tért vissza a hazájába. A kiváló hős természetesen nem tartotta meg a Rávanától megszerzett szekeret, hanem kötelességtudóan visszajuttatta azt az eredeti tulajdonosához, Kubérához. (Vettam MANI: *Purāṇic Encyclopaedia*, Delhi, Motilal Banarsidass, 1975, 623–624).

dett le, és ott gyönyörködött a Narmadá látványában, majd szórakozottan így szólt a minisztereihez, Máricsához (*Mārīca*), Sukához (*Śuka*) és Száranához (*Sāraṇa*):

– Lám, a kegyetlen hevű Nap ezer sugarával az imént még, amikor az ég tetején járt, a Földet izzó aranyhoz hasonlóvá hevítette. Most meg, hogy ide letelepedtem, még ő is a Hold szelídségével bíróná vált.¹⁹ Tőlem megrémülve egy nagyon figyelmes szellő kezd fújni, hogy a Narmadá vizétől hűs, finom leheletével elvegye a fáradtságunkat. Ez a nagyszerű folyó valóban fokozza az örömeinket.²⁰ E pillanatban épp a hullámaival rejtje el a benne lakó halakat és madarakat, hogy reszkető leánynak tűnjön. Mindannyiótokat szantálpor módjára fedett be a sok Indrához (*Indra*) hasonló király vére, fürödjetek hát meg az égtájak elefántjaihoz hasonlóan ebben a kiváló folyóban, az emberek számára oltalmat nyújtó Narmadában! Ezt követően meg fogtok szabadulni bűneitektől. Én pedig ezen a homokzátonyon, mely úgy fénylik, mint az őszi Hold, virágfelajánlást fogok bemutatni Siva (*Śiva*) számára.

Az öt démon, Mahódara (*Mahodara*), Dhúmráksha (*Dhūmrākṣa*), Máricsa, Suka és Szárana az uruk beszédének megfelelően megfürdött a Narmadában. Azoktól az elefántméretű ráksaszáktól a folyó úgy megremegett, mint egykor a Gangesz az égtájak elefántjaitól. Miután befejezték a fürdözést a kiváló vizű Narmadában, virágokat hoztak Rávana áldozata számára. Egy pillanat alatt egy kész virághegy magaslott azon az esős évszak örömeit nyújtó zátonyon. A felajánlás után maga Rávana is belemerült a folyóba, mint egy hatalmas elefánt a Gangeszbe. A szabályszerű fürdést a legkiválóbb imák elmondásával zárta, majd kijött a Narmadából, és a kezét imára kulcsolta, miközben a többi ráksasza körülvette őt.

Rávana akárhová ment, mindenhová magával vitt egy színarany lingát (*linga*).²¹ Ezúttal a zátonyon emelt oltár közepére helyezte a szobrot és illatszerekkel, illetve amritát (*amṛta*) idéző virágokkal hódolt előtte. Miután elvégezte az igazak szenvedését elvevő, holdsugaraktól ragyogó, kegyeket adományozó Siva előtti tiszteletadást, kezét széttárva énekkel kísért heves táncba kezdett.

* * *

Nem messze attól a homokzátonytól, amelyen Rávana virágáldozatot mutatott be, Máhismatí hős királya a Narmadá vizében mulatott háremhölgyeivel együtt. Úgy tűndökölt ott a nők által körülrajongva, akár egy elefántbika az ezer tehene közt.

¹⁹ A nem indológus olvasók kedvéért jegyzem meg a bevezetőhöz kapcsolódván, hogy Visnu alakjához a Nap kultusza, Siváéhoz pedig a Holdé köthető. (A főszerk.)

²⁰ A szanszkrit szöveg ezen a ponton megmagyarázza, hogy miért nevezik a folyót Narmadának. Az elnevezés egy két tagból álló összetétel, amelynek az első szava, narman örömet, szórakozást jelent (Monier MONIER-WILLIAMS: *A Sanskrit-English Dictionary*, Springfield, Nataraj Books 2012, 530.), míg utótagjában a *√dā* adni jelentésű igeigyek fedezhető fel (Uo., 473.). Így az eredeti mondat túlmutat a magyarra fordított változaton, hiszen mindenek előtt arra kíván rámutatni, hogy a folyót joggal nevezték „örömet adónak,” vagyis Narmadának.

²¹ Fallikus tárgy, amelyben a hívők Sivát tisztelik.

A király próbára akarta tenni ezer karjának rettenetes erejét,²² ezért eltorlaszolta velük a Narmadá vízfolyamát. A tiszta víz pedig alighogy elérte az Ardzsuna karjaiból keletkezett gátat, az ellenkező irányba kezdett folyni, miközben a partot teljesen elöntötte. A folyó halakkal, krokodilokkal, vízi szörnyekkel, virágokkal és füvekkel teli áradása olyan volt, mintha az esős évszak köszöntött volna be. Az Ardzsuna által gerjesztett folyóár akkorára duzzadt, hogy elsöpörte Rávana teljes virágáldozatát. A ráksaszák királya hódolatadását félbeszakítva úgy nézett rá a szép Narmadára, mintha a durcás szeretője lett volna. Először nyugat felé tekintett és látta, hogy mint hömpölyög az a szökőárhoz hasonlónak vált áradat. Ellenben amikor kelet felé nézett, a nyugodt madarakkal körülvett folyó természetének megfelelően egy kiegyensúlyozott nő látványát nyújtotta.

A démon-király ezért a jobb mutatóujját felemelve elküldte Sukát és Száranát, hogy derítsék ki, mi okozza ezt az áradást. Ők ketten úgy féljódzsanányit (*yojana*)²³ repülhettek, amikor megpillantották azt a nőket mulató férfit. Úgy nézett ki, mint egy hatalmas szála (*sāla*)-fa. Haja vízzel volt tele, szemének sarkai a mámortól vöröslöttek. Csak úgy ragyogott a szenvedélytől. Az az ellenségeket sanyargató hős, miközben ezer karjával eltorlaszolta a folyót, olyannak tűnt, mint egy hegy, amely ezer lábával tartja a Földet. Ezer mámoros nő vette őt körül, mint tüzelő elefántenek a bikát.

A ráksaszák ezt az igen nagy csodát látva visszatértek Rávanához és tudatták vele:

– Ó démonok királya! Egy terebélyes szála-fához hasonló férfi gát módjára megállította a Narmadát, hogy nőket mulattasson. Ezért az ezer karjával eltorlaszolt folyó újra és újra szökőár-méretű áramlatokat bocsát ki.

Noha Suka és Szárana még folytatta volna, Rávana félbeszakította őket és a harci kedvtől felbátorodva így kiáltott:

– Ardzsuna!

Ekkor egy hatalmas villámokkal kísért mennydörgés harsant fel, melynek hallatára a ráksaszák királya útnak indult.²⁴ Mahódara, Mahápársva (*Mahāpārśva*), Dhúmraksa, Suka és Szárana pedig elvezették urukat oda, ahol Ardzsuna tartózkodott.

A sötétszínű démon-király így egy kis idő múltán elérkezett a Narmadának ahhoz a rettenetes holtágához. Ott a saját szemével láthatta, hogy miképp mulat Ardzsuna király elefántbika módjára a nők gyűrűjében. Akkor a ráksaszák ura, ki büszke volt erejére, szemeivel villámokat szórva így mennydörgött Ardzsuna kíséreihez:

²² Kritavírja fiának Ardzsunának a hagyomány szerint valóban ezer karja volt, amelyeket Dattától (*Datta*) kapott aszkézise gyümölcseként (*Harivaṃśa* 23.139–140).

²³ Ind hosszmetétké, amelynek a pontos méretéről megoszlanak a vélemények. Egyesek szerint 4–5, mások szerint körülbelül 9 mérföldnek feleltethet meg. (MONIER-WILLIAMS: i. m., 858.).

²⁴ *sakṛd eva kṛto rāvaḥ saraktāḥ preṣito ghanaiḥ* (*Rāmāyaṇa* 7.32.21.cd). E sor fordítása problematikus. Szó szerint a felhők vörös kiáltást hallattak. A fordításomban a mennydörgés vörösségét a hangot kísérő villámok jelenlétére való utalásként értelmeztem.

– Miniszterek! Gyorsan adjátok tudtul a Haihaják királyának: Rávana elérkezett, hogy megküzdjön vele!

Ardzsuna tanácsadói azonban fegyverekkel a démon útjába álltak, és így szóltak hozzá:

– Ó Rávana! A harcnak megvan a maga ideje. Ez teljesen helyénvaló. Azonban, ha most ütköznél meg a mi nőkkel körülvett, részeg királyunkkal, akkor olyanná válnál, mint az a tigris, amely párzó elefántra támad. Fogd hát vissza magad! Tölts el egy éjszakát! Ha pedig valóban bízol magadban, akkor küzdj meg holnap Ardzsunával, valódi párbajban! Ha azonban a harci kedved még sem hagyna nyugodni, akkor előbb velünk kell végezned, hogy szembeszállhass Ardzsunával.

Ezt követően a Narmadá partját Rávana tanácsadóinak és a király minisztereinek az üvöltése töltötte be. A Haihaja király emberei nyilakkal, lándzsákkal és vadzsrához (*vajra*)²⁵ hasonló erővel bíró szigonyokkal felfegyverkezve olyan rettenetes erővel rontottak a ráksaszáknak, mint a halakkal, krokodilokkal és vízi szörnyekkel teli tenger. Válaszul erre Rávana miniszterei, Prahaszta, Suka és Száрана tűzhöz hasonlóan ragyogva igyekeztek szétperzselni Ardzsuna seregét, mígnem teljesen elpusztították és felfalták őket.²⁶ Ardzsuna ajtónállói pedig hírül adták játszadozó uruknak, hogy mit művelt Rávana a minisztereivel.

A király először az asszonyait nyugtatta meg, majd kiemelkedett a vízből, mint Anydzsana (*Añjana*)²⁷ a Gangeszből. Haragtól vöröslő szemei úgy izzottak, mint a világvége rettenetes tüze. Gyönyörű arany ékszereit magán felejtve úgy támadt rá a démonokra, mint a Nap az éjszakára.²⁸ Hatalmas buzogányát felemelve, kezeinek hullámozása révén Garuda (*Garudā*) sebességére tett szert, és oda repült.²⁹ Azonban Prahaszta bunkójával a kezében olyan rendíthetetlenül állta el az útját, mint egykor a Napét a Vindhja.³⁰ A szenvedélyes, felhőhöz hasonlóan mennydörgő ráksasza vas-

²⁵ Indra szakócaszerű fegyvere.

²⁶ Úgy tűnik, hogy a csatajelenet versei ezen a ponton némiképp összekeveredtek (7.32.31–35). Ezeket a strófákat az értelmes fordítás kritériumát szem előtt tartva a következőképpen átrendeztem: 32-33-34-35-31, és ennek megfelelően közöltem.

²⁷ Pátálában (*Pātāla*, az alvilág hét szférájának az egyike) élő aranszínű elefánt, aki alapvetően jó kapcsolatot ápol a ráksaszákkal. Többek között részt vett a Mahābhārata-beli nagy háborúban. Ghatókaca (*Ghaṭotkaca*) rajta lovagolva küzdött meg Bhagadattával (*Bhagadatta*), Prāgdzsótisa (*Prāgyotiṣa*) királyával. (M. A. MEHENDALE: *Mahābhārata–Cultural Index Volume Two Fascicule 4*, Pune, Bhandarkar Oriental Research Institute, 2007, 2.).

²⁸ Ez is utalhat Ardzsunának a Naphoz, tehát Visnuhoz való hasonlóságára. (A főszerc.)

²⁹ A szanszkrit szövegben *bāhuvikṣepakaraṇām* összetétel a buzogány szóval van nyelvtanilag egyeztetve, így mintegy annak a jelzőjeként szerepel. Eszerint a sor jelentése: „a buzogány, amely karjainak a mozgását okozta” eltér a fordításomban közölttől. Mivel azonban a strófa Ardzsuna repüléséről számol be, illetve mivel nem tűnik indokoltnak a buzogányra használt jelző a szöveget a következőképp emendáltam: *bāhuvikṣepakaraṇām samudyamya mahāgadām* (*Rāmāyaṇa* 7.32.40.ab). Ebben az esetben a problematikus összetétel adverbiumnak tekinthető, ami Ardzsuna repülésének a módját fejt ki, vagyis azt, hogy úgy tudott oda szállni a csatába, hogy karjainak a sokaságát használta szárnyakként.

³⁰ A hindu hagyomány szerint (*Mahābhārata* 3.102.1–14) a Nap a mitikus Méru- (*Meru*)-hegy körül kering. Ezt a privilégiumát azonban egykor megirigyelte a Vindhja, és féltékenységekben minden hegy-nél magasabbra növekedett, hogy megakadályozza mind a Nap, mind a Hold útját. A határain túlnőtt

bunkójával lesújtott rá. Csakhogy a Prahaszta kezéből kiengedett buzogánynak a pusztító, asóka- (*asoka*)-koszorúra emlékeztető lángja vele szemben ártalmatlannak bizonyult, mivel Kritavírja (*Kṛtavīrya*) fia, az elefántokhoz hasonlóan bátor Ardzsuna saját buzogányával teljesen hatástalanította azt. Ezt követően ő maga emelte fel ötszáz karjának erejével súlyos bunkóját, és Prahasztára támadt. A ráksasza pedig úgy roskadt össze az ütés súlya alatt, mintha egy Indra által levágott szárnyú hegy lett volna.³¹ Prahaszta elestét látva a többiek, Márícsa, Suka, Mahódara és Dhúmráksa visszavonultak a csataterőről. Miután Prahaszta így kudarcot vallott, és miközben a ráksaszák fejvesztve rohantak, maga Rávana lépett elő, hogy harcba szálljon Ardzsunával, a legkiválóbb királlyal.

Ekkor az ezerkarú királynak és a húszkarú démonnak rettenetes küzdelme kerekedett. Olyanok voltak, mint két háborgó tenger, mint két imbolgó hegy, mint két perzselő Nap, mint két égető tűzoszlop, mint két dölyfös elefánt, mint két tehenekre vágyó bika, mint két mennydörgő felhő vagy mint két rettenetes oroszlán. Olyan haraggal ütötték egymást a buzogányaikkal, mint két félelmetes halálisten. Ahogy egykor a hegyek eltűrték Indra félelmetes csapásait, úgy viselte el a férfi és a ráksasza egymás buzogányainak a sújtásait. Az ütések dörgéséből származó visszhang az egész világot betöltötte. Ardzsunának a buzogánya aranyport vert fel ellenfele mellkasán, így az olyanná vált, mint egy villámló felhő. Amikor pedig Rávana sújtott bunkójával Ardzsuna mellére, akkor az úgy ragyogott fel, mint amikor egy villám csap bele a hegybe. Egyikőjük sem fáradt el. Küzdelmük olyan kiegyensúlyozott volt, mint hajdanán Balié (*Bali*) és Indráé.³² Mint a bikák tülkeikkel vagy az elefántok agyaraikkal, úgy öklelte egymást a legkiválóbb férfi és a ráksasza.

Végül a haragos Ardzsuna minden erejét összeszedte, és buzogányát Rávana két melle közé vetette. Fegyvere azonban az isteni kegy által megerősített mellvértről levágódott és kettétörve a földre zuhant, akár egy erőtlen hadsereg. Azonban az ütés erejétől a ráksaszák királya elejtette az íját, és üvöltve a földre rogyott. Ekkor

.....
hegy így igen komoly problémát jelentett, amelynek a megoldására az istenek Agasztja bölcsét jelölték ki. Ezt követően a mennyei risi (*ṛṣi*) felkereste a Vindhját és megkérte, hogy hajoljon meg előtte, hogy rajta keresztül délre juthasson. A hegység kötelességtudóan teljesítette a bölcs kérését, aki azonban azt is kikötötte, hogy addig maradjon fekvő, amíg vissza nem tér az útvjáról. Agasztja pedig mind a mai napig nem jött vissza, így a Vindhja talán örökre elvesztette a valaha volt hatalmas magasságát.

³¹ Egy Indiában általánosan elterjedt vélekedés szerint a hegyek valaha szárnyakkal rendelkeztek, és szabadon repkedtek a világban. A hatalmas sziklatömegek állandó mozgása azonban igencsak veszélyeztette a világban élőket, ezért Indra megfosztotta őket a szárnyaiktól (*Rāmāyaṇa* 5.1.108–110).

³² Bali az ind mitológia egyik legrettegettebb démona, aki győzelmet aratott az istenek felett, és elfoglalta Indra pozícióját. A démonkirály uralmát végül Visnu döntötte meg, aki törpe (*vāmana*, *vāmana*) képében a Földre született, és háromlépcsényi földterületet kért az uralkodótól. Bali naivan beleegyezett az istenség kérésébe, aki ekkor óriásivá növekedve három lépéssel az egész világot átlépte. (MANU: i. m., 103–104) A történetünk háromszor is Balihoz hasonlítja Rávanát, ellenfelét pedig kétszer Indrához, illetve egyszer Nárájánához. A Bali felett aratott diadal Indrának tulajdonítása a szöveg archaikusságáról árulkodik. A hinduizmus központi istenalakja, Visnu ugyanis a védikus Indra számos tulajdonságát adoptálta (Jan GONDA: *Aspects of Early Viṣṇuism*, Delhi, Motilal Banarsidass 1993, 28.), így elképzelhető, hogy a Balival való küzdelem szintén Indra örökségének tekinthető.

Ardzsuna ezer karjának minden erejével megragadta Rávanát és foglyul ejtette, akár Garuda egy kígyót.³³ Ezt követően pedig úgy béklyózta meg, ahogy egykor Nárájana Balit. Miután a ráksasza meg lett kötözve, a sziddhák, a mennybéli dalnokok és az istenek éljenzésben törtek ki, és virágokkal borították be Ardzsuna fejét. A Haihaják királya ekkor örömeiben felhőként mennydörgött, akár egy gazellát elejtő tigris, vagy egy elefánttal végző oroszlán.

Prahaszta pedig, miután újra erőre kapott, meglátta, hogy urát foglyul ejtették. Emiatt ismét haragra gerjedt, és a többi ráksaszával együtt újra nekiugrott a királynak. A rárontó démonok így olyannak tűntek, mint a tengerek magasra emelkedett áradata az esős évszak idején.

Buzogányaikat és dárdáikat Ardzsunára hajították, és közben szüntelenül így kiáltottak:

– Engedd el őt, engedd el! Állj meg, állj meg!

Azonban az ellenségeket sanyargató Ardzsuna nem esett kétségbe, hanem magához ragadta ellenfelei valamennyi célt tévesztett fegyverét, és azokkal úgy kergette szanaszéljé a ráksaszákat, mint a szél a fellegeket. Kritavírja fia így rémítette meg a démonokat, majd királyukat elhurcolva, kíséretével együtt visszatért a saját székhelyére, mint Indra, miután foglyul ejtette Balit.

* * *

Mindezek után a mennyben Pulasztja (*Pulastya*) az istenektől értesült a szélhez hasonlóan nehezen elfogható Rávana fogságba kerüléséről. Ez a nagy önuralommal bíró bölcs, kinek hősiessége elméjéből és aszkéziséből származott, szerette fiát, ezért ugyan remegve, de Máhismatíba repült, hogy felkeresse az ország urát. A bráhmána (*brāhmaṇa*) odaérkezve, amikor belépett a boldog és jómódú emberekkel teli városba, úgy érezte, mintha Indra székhelyére, Amarávatíba (*Amarāvati*) került volna. A város lakói értesítették a királyukat, hogy a Naphoz hasonlóan nehezen elviselhető ragyogású Pulasztja közeledik gyalog.

Miután a Haihaják királya ezt megtudta, kezeit tiszteletadás céljából a fejére helyezte, és a legkiválóbb bráhmána elé vonult. Az Indrához hasonló király házi papja pedig úgy vitte a vendégfogadáshoz szükséges ajándékokat, mintha maga Brihaszpati (*Br̥haspati*) lett volna. Végül Ardzsuna megpillantotta a hozzá érkező bölcsét, mint a felkelő Napot. Ekkor úgy magasztalta őt, mint Indra a Mindenható Urat. Átnyújtotta az áldozati ajándékokat és örömtől elcsukló hangon így szólt Pulasztjához:

– Ó legkiválóbb bráhmána! Máhismatí most valóban Amarávatíval lett egyenlő, hiszen beragyogja a te nehezen elviselhető fényed. Boldog vagyok, és a családomra is rámosolygott a szerencse, hiszen dicsérhetem a Te lábadat, melynek magasztalá-

³³ Garuda egy általában félig emberként, félig madárként ábrázolt mitikus lény, aki mindenekelőtt Vishnu hordozójaként, váhanájaként ismert. Garudát emellett, ahogy erre a szövegünk is utal, a kígyók rettegett ellenségeként is számon tartják.

sára csak az istenek méltók. Íme, a királyságom, itt vannak a fiaim és a feleségeim. Mit tehetünk neked, ó bráhmana? Kérj tőlünk bármit!

Pulasztja pedig így felelt a Haihaják dharmában (*dharm*a) és tűzáldozatokban jártas királyának:

– Ó, legkiválóbb király! A te szemeid a makulátlan lótuszokat idézik, arcod pedig a teliholdhoz hasonlóan ragyog! Bizony hatalmas a te erőd, hiszen még a tízfejű démon királyt is legyőzted. Tőle retteg a szél és a tenger, és te mégis megköztözted az én legyőzhetetlennek hitt sarjamat. Nagy dicsőséget szerezteél magadnak! Én mégis arra kérlek, hogy bocsásd szabadon azt a tízfejűt.

Ezt követően Ardzsuna, a legkiválóbb király teljesítette Pulasztja kérését, és szó nélkül elbocsátotta a ráksaszák urát. Tehát az istenek ellenfele ismét szabaddá került. A Haihaják ura pedig mennyei ékszerekkel, füzérekkel és ruhákkal ajándékozta meg Pulasztját, és barátságot kötött vele, amelyet maga Agni szentesített. Végül pedig hazatért.

A ráksaszák dicsőséges ura öleléssel üdvözölte Pulasztját, majd elszégyellve magát távozott. A bölcs pedig, miután Rávanát kiszabadította a rettenetes Ardzsuna karmai közül, visszatért a mennybe.

A tanulság tehát az, hogy mindig vannak az erőseknél is erősebbek. Ha a legjobbat kívánod magadnak, akkor tartózkodj mások megvetésétől! Habár Rávana az ezerkarú királlyal végül békét kötött, idejét továbbra is az emberek öldöklésével töltötte.

Rezümé

A *Rámájana* utolsó könyvét, az *Uttarakándát* gyakran tekintik egyfajta „apokrif” szövegnek, hiszen erőteljesen különbözik az eposz más szakaszeitól. Fény derül benne Ráma hiányosságaira, miközben a beléje ágyazott Rávanáról szóló „kiseposz” pozitív színben tünteti fel a gonosz démonkirályt. Eszerint Rávana a múltban számos hőstettre vállalkozott. Többek között egy alkalommal harcba szállt Kártavírja Ardzsunával, akit Visnu egy másik avatárjának, Csatabárdos Rámának a főellenfeleként tartanak számon. A kettejük találkozásáról szóló történetet választottam ki, hogy megismertessem a magyar olvasóközönséggel. A fordításon túl az előszóban a történet egy feltételezett másodlagos olvasatát is ismertetem, amely szerint a mítosz értelmezhető a Saivák és Vaisnavák közti rivalizálás példázataként is.

Kulcsszavak

Rámájana, Rávana, Kártavírja Ardzsuna

Abstract

Rāvaṇārjunīya – Translation with an Introduction

The Uttarakāṇḍa, the last book of the Rāmāyaṇa is often regarded as apocryphal, since its characteristics differ from other parts of the epic. Here, light is thrown on Rāma's flaws, while the minor Rāvaṇa-epic included in the book shows the evil demon king to fairly good advantage. It reports that Rāvaṇa undertook many daring exploits in the past. Among others, he once encountered Kārtavīrya Arjuna, the arch enemy of Paraśurāma, another Viṣṇu-avatāra. I chose to show Hungarian readers the story about this meeting. In my introduction I also discuss a plausible secondary reading of the myth, according to which it can be interpreted as an example of the Śaiva-Vaiṣṇava rivalry.

Keywords

Rāmāyaṇa, Rāvaṇa, Kārtavīrya Arjuna